

ПРАЦЯ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО „СЕРЦЕ ВІДДАЮ ДІТЯМ” У КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СЕМІОСФЕРИ

Анотація. Стаття присвячена впровадженню в практику школи В.О. Сухомлинського етнокультурного досвіду українського народу.

Аннотація. Стаття посвящена внедрению в практику школы В.А. Сухомлинского этнокультурного опыта украинского народа.

Annotation. The article with putting into practice of Suhomlynskyi's school the ethnic-cultural experience of Ukrainian people.

Зоряний час педагогічної творчості В.О.Сухомлинського припадає на повоєнний період, коли ще по невлежаних туманах ховалася смерть і час від часу вимагала своєї жертви, якою найчастіше ставали діти. Учитель-фронтовик, Василь Олександрович, поспішав творити добро, дарував своє зболене серце дітям війни.

Так уже повелося, що у часи злету національного визвольного руху українці сягали небес, а у годину рабства набиралися сили у землі. Мабуть, підтвердженням цих слів може бути творчість Тараса Григоровича Шевченка („Заповіт”, „Розрита могила”, „Перебендя” та ін.)

Мета статті – висвітлити прояви національної культурної семіосфери у праці В.О. Сухомлинського „Серце віддаю дітям”.

Висвітлювана нами проблема особливо актуальна у період розбудови національної школи та освіти.

Василь Олександрович творив у часи повної несвободи, і свідомо чи несвідомо, швидше десь інтуїтивно, на генетичному рівні, у його праці „Серце віддаю дітям” виринає один із різновидів етнічного архетипу. Карл Юнг виникнення архетипів пояснював прагненням первісної людини асимілювати весь зовнішній чуттєвий досвід подіями свого духовного життя. Схід чи захід сонця були одночасно психічною подією. Сонце у своєму русі уособлювало в уяві первісної людини долю божества чи героя. Таким чином міфологізовані процеси природи є символічним виразом внутрішньої несвідомої драми душі [7, 248 – 291].

Етнічні архетипи ще називають колективним несвідомим кожного народу, який переходить до наступних поколінь, залишаючись на рівні несвідомого і виявляється у індивідуальній свідомості. Для того, щоб їх сприйняла індивідуальна свідомість, етнічні архетипи повинні бути вербалізовані, тобто висловлені. Етнічні архетипи українців впливають на душу, почуття, символіку, віру. Вони виявляються навіть тоді, коли людина користується іншою мовою, як, наприклад, М.В.Гоголь, який у російськомовних творах залишався українцем. Серед архетипів українського несвідомого дослідники на перше місце ставлять архетип доброї матері, вербалізованим різновидом якого є матір-природа (добра земля) [4, 112].

У праці В.О.Сухомлинського „Серце віддаю дітям” етнічний архетип матері-землі постає в образі кургану, про який тут згадується більше десяти разів: „Спостерігали вранішню зорю і схід сонця з вершини степового кургану”... [3, 94], „Ми сидимо на кургані, навколо нас звучить злагоджений хор коників, у повітрі пахощі степових трав. Ми мовчимо...дитині треба не тільки слухати, але й мовчати”... [3, 34], „Ми йшли в степ, сідали на вершину кургану, дивилися на широкі поля, засіяні пшеницею, милувалися квітучими садами й струнками

тополями, синім небом і співом жайворонка. Захоплені красою землі, де жили діди, прадіди, де нам судилося прожити життя, повторити себе в дітях, постаріти і піти в землю, яка народила нас” [3, 256].

У час, коли про національне виховання не могло бути і мови, В.О.Сухомлинський формує оту глибинну національність через прилучення дитини до рідної землі. Етнічний архетип матері-землі стає у педагога-філософа засобом виховання франкової сили, який „чистить чуття і відновлює кров, що до людей безграничну будить чисту любов” [5, 48].

Простір національного духу у виховній системі В.Сухомлинського росте прямо з рідної землі, від землі. У його свідомості курган – не просто купа рідної землі – це банк, вмістилище пам’яті, історії, Слави. Діти через відчуття душі і тіла прилучаються до минулого, від землі набираються сил, щоб у майбутньому мати їх зорати ниву і посіяти зерна національної свідомості, зросити їх своєю кров’ю та потом, наділити енергією серця, „щоб проізрастало”. Так облаштовано світ, де „смерть помирає, заперечення заперечується, минуле залишається з нами, і тріумфальний результат такої практики – ідея безсмертя. Всі вищі злети людського духу мусять пройти крізь потойбіччя (як у казках – крізь вогонь, пронирнути крізь острі, пройти крізь вогняну ріку), аби набути досвіду смерті-відродження, принести звідти дещо, гідне увічнення. Традиція успадкування-наступництва саме і приробирує багатства невмирущості” [2, 51].

Як свідчать археологи, могила-курган, як поховальна споруда, в наших предків символізувала вічне життя, в якому забезпечувалися умови для відродження. Царські могили, яких дуже багато на території Кіровоградщини, Степової Еллади, могли іноді досягати 20 метрів і більше. Такі поховання були символом престижу не лише для одноплемінників, але й чужинців, тут набула поширення ідея героїзації померлих. Отже, в могилах хоронили сильних, могутніх світу цього, можливо й слово „могила” вмотивовується цим змістом. В.Даль називає могилу курганом, де поховані богатирі, „могутники” [1, 336].

В.О.Сухомлинський володів колосальними знаннями світової і народної української культури, до того ж мав, мабуть, образно-інтуїтивний дар, який допоміг йому осягнути велич святинь Степової Еллади – курганів-могил. Він ніби видобував з могили ту психічну енергію, той простір духу, що допомагали долати в людині історичне безпам’ятство, нігілізм, заглиблювало дітей у минулий історичний досвід, у пракорені історії, першовитоки і виносив звідти зерна істини: „Маленький клаптик землі на вершині кургана став для дітей символом героїзму старших поколінь, що відстояли свободу і незалежність Батьківщини. „Ви господарі землі, рясно политі кров’ю старших поколінь, – цю думку я прищеплюю дітям, – Ви повинні дбати про те, щоб наша Батьківщина була багатою і могутньою” [3, 261].

У часи, коли про українську ментальність мови не велося на теренах педагогіки, Василь Сухомлинський дбав про формування національного колективного несвідомого „тип ласкавої плодючої Землі, опертий на віковичний досвід співжиття хліборобського народу з доброю Ненькою Землею”[6, 13]. Архетип українського колективного несвідомого формують у нашій психіці вчуття в безкраю далечинь степу, а також довіра до первинної доброти – Неньки-Природи. У В.О.Сухомлинського читаємо:” Через тиждень ми знову на кургані, в чудовій картині природи перед дітьми відкривається нове: осінь розсипала свої перші барви, вкрила золотом яблуні і тополі, в смарагдові поля озимини стали ще

яскравішими, небо – ще глибшим. Так щотижня, в один і той же час ми приходимо на своє місце, милуємося красою, переживаємо боротьбу добра і зла в прекрасних народних казках, вслухаємося в музику осіннього степу, дихаємо чистим повітрям, мріємо про те, як навесні прийдемо сюди зустрічати жайворонка. Цей степовий куточок входить у духовне життя дітей, стає дорогим для всіх” [3, 258]. Видатний педагог непохитно дбав про виховання емоційно-чуттєвої сфери характеру, української душі своїх вихованців, її кордоцентричності, яка виявлялася у всьому: любові до людей, ставленні до природи, землі, праці на ній.

Василь Олександрович прагнув, щоб у дітей якомога частіше був прямий контакт із землею, тому настійно рекомендував дітям ходити босоніж, оскільки у процесі цього відбувався енергетичний обмін, що породжує особливий біоенергетичний потік, духовну насагу: „Майже всі діти святково вдягнені, в новісіньких черевичках. Це мене занепокоїло: сільські діти з давніх-давен звикли в жаркі дні ходити босоніж, це прекрасне фізичне загартування, кращий засіб запобігання простудним захворюванням. Чому ж батьки намагаються захистити дитячі ніжки від землі, від вранішньої роси й гарячої, розпеченої сонцем, землі?” [3, 30]. Діти в школі під блакитним небом починають ходити босоніж, вони стають частиною Природи, учитель допомагає їм відчутти щастя життя на землі. Василь Олександрович, як ноосферна особистість, провидець, учений, зрозумів, що настане час, коли дії людства спричинять загрозу здоров’ю людини. Сьогодні людина заплутала себе електромагнітною павутиною, тобто створила умови для практично безперервної дії на свій організм потоків вільних електрично заряджених часток різного походження та інтенсивності, які щодень руйнують її здоров’я. Відомо, що надмірне накопичення електричних зарядів, наприклад, при використанні синтетичного одягу може викликати серйозне захворювання. Відомо, що тварини, які мешкають у природному середовищі і у безпосередньому контакті з ґрунтом на 80% хворіють рідше, ніж люди. Людина звільняється від накопичених у ній електричних часток природним способом, через долоні рук і ступні ніг, коли вони вступають у безпосередній контакт з Землею. Цей досвід В.Сухомлинського варто повернути у сучасне життя школи.

Архетип доброї Землі глибоко закорінений у народній творчості та широко розповсюджений в українській художній літературі. Василь Олександрович вважав, що саме народна пісня утверджує любов до життя. Поетичне бачення світу, розкриває перед дитиною народні ідеали і сподівання, велич рідної землі. Він писав про той вплив, який справила на дітей пісня „Ой на горі та й жінці жнуть”: „Перед нами розкинулось безмежне поле пшениці, на обрії синіли стародавні кургани, поміж жовтими нивами вузькою смужкою виляса дорога, в блакитному небі співав жайворонок. Діти спинилися, вони ніби вперше побачили цей куточок землі. „Це як у пісні про жінців”, – сказала вразлива Валя. Я відчував: у душі кожної дитини в ці хвилини звучать слова рідної пісні. Вона ніби розкриває очі на красу рідної землі, і ця краса стає ще ріднішою, ще дорожчою” [3, 90].

Українці не мали язичницької богині землі, як, наприклад, у греків Гея, однак, землю вважали святою і у річному календарі мали низку свят, приурочених їй: колядування, щедрування, закликання весни та ін. Василь Олександрович був переконаний, що школа не повинна вносити різкий перелом у життя дітей, тут дитина повинна робити те, що вона робила вдома, чим жила, тому організовував з дітьми свято врожаю, свято зустрічі весни з випеченими з тіста жайворонками: „Через день після того, як у небі з’явився перший жайворонок, ми винесли клітки з

птахами і звірятами на вершину кургану. Степ дзвенів пташиними голосами. Діти відкрили клітки – і жайворонок, дятел, іволга, заець опинилися на волі. Ось наш жайворонок уже співає в небі; ось він уже лине до землі... Ми стоїмо, зачаровані красою, і переживаємо радість від того, що зберегли життя живим істотам. У такі хвилини в моїй уяві вимальовувалося майбутнє: щороку ми приходимо на вершину кургану, щоб відзначити свято жайворонка” [3, 76]. Таким чином емоційні переживання вчителя і учнів тут проходять через смисложиттєву вертикаль земля-курган – діти-вчитель – птахи-небо, яка є головним виміром серця, що має глибину, тому й кажуть:” до глибини серця”, „глибоко вражений”, „глибоко вдячний”.

Ми розглянули лише один фрагмент введення В.О.Сухомлинським своїх вихованців у глибинні шари етносфери українського народу, але і він може бути ілюстрацією того, як у роки тотальної несвободи мудрий учитель причащав своїх учнів до великих і праведних таїн рідної культури, історії, а через них формував національний менталітет.

Література:

1. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4-х т. – Т. 2. – М., 1989. – 337 с.
2. Мойсеїв І. Категорії ґрунтового рівня // Храм української культури: (Філософія семіосфери): Посібник-дослідження. – К., 1995. – 464 с.
3. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям//Вибрані твори в 5-ти т., Т.3. – К.: „Рад. школа”, 1977. – 670 с.
4. Українське народознавство / За ред. С.П.Павлюка. – Львів.: Фенікс, 1994. – 608 с.
5. Франко І.Я. Земле, моя всеплодющая мати // Вибрані твори в 3-х т., Т. 1. – К.: „Дніпро”, 1973. – 760 с.
6. Храмова В. До проблеми української ментальності // Українська душа. – К., „Фенікс”, 1992. – 128 с.
7. Юнг К. Г. Божественный ребёнок: Аналитическая психология и воспитание. СПб. – М.: „Олімп”, 1997. – 400 с.

УДК 377.001.76(477)

Сорока М.Я.

ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРЕСИВНИХ ІДЕЙ РОСІЙСЬКОГО ДОСВІДУ В МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Анотація. На основі педагогічного аналізу російської моделі децентралізації початкової професійної освіти запропоновано можливі шляхи її застосування під час удосконалення системи професійно-технічної освіти України.

Аннотация. На основе педагогического анализа российской модели децентрализации начального профессионального образования предложены возможные пути ее применения во время усовершенствования системы профессионально-технического образования Украины.

Annotation. On the basis of pedagogical analysis of the Russian model of primary trade education decentralization of the possible ways of its application are offered during the improvement of Ukraine vocational training system.